

Teooria-alaste kirjutiste teemad (“eksamipiletite” draft)

1. Huumori ja naeru suhted, segadused huumorit ja naljakat tähistavate üldterminitega (slaidid 5–10):

naeru humoristlikud ja mittehumoristlikud vormid;
terminite *humo(u)r* ja *юмор* tähenduslik erinevus tänapäeva ingliskeelses ja venekeelses (eriti nõukogude perioodi) terminoloogias; vastandus *юмор / camupa* nõukogude esteetikas; terminite *koomiline* ~ *комическое* ~ *the comic(al)* tähendusvahekorrad.

2. Huumori multimodaalne laad, selle visuaalsete, auditiivsete ja “kombestikulist” vormide näiteid (slaidid 12–32):

videod, fotod, “visuaalsed kalambuudid”, nn praktilised naljad;
mis on “maluma” ja “takete” ning mida nende abil püüti tõestada?

3. Verbaalse rahvahuumori mITTENarratiivsed vormid (slaidid 34–62):

keerdküsimused ja piltmõistatused; “anti-vanasõnad” ja vanasõnaparoodiad; spuunerismid, “rimaldad” ja malapropismid; idioomitõlked jm tõlkenaljad; meelega tehtud metafoorivead; võrdlused ja vellerismid; mittelauldavad kaksikvärsid ja lauluparoodiad.

4. Narratiivset rahvahuumorit puudutav terminisegadus, eriti puändita ja puändiga juttude terminoloogilise eristmise probleemid (slaidid 64–82):

anekdot-tüveliste terminite tähendused eri keeltes ja aegadel, ajaloolise anekdoodi mõiste; eestikeelsete terminite *naljand* ja *nali*, soomekeelsete *kasku* ja *vitsi*, saksakeelsete *der Schwank* ja *der Witz* ning ingliskeelse *joke*-termini tähendussuhted;
švankide tähistamiseks kasutatud terminid erikeelseis ATU-tüüpi juturegistris.

5. Naljandite (švankide) positsioon ATU-registris, nende neli sisulis-kompositsioonilist põhiliiki (slaidid 87–145):

ATU-juttude kaks põhiliiki “motiveeriva jõu” laadi ja tegelaste aksioloogilise kvalifikatsiooni järgi;
näiteid petmis- ja kavalusnaljandite süžeid käivitavaist motiividest ning “professionaalsete” varaste ja petiste poolt initsieeritud kavalusaktidest; võitja ja kaotaja sotsiaalne tavavahekord švankides;
lollinaljade kaks paigutusviisi ATU-registris lolluse intensiivsuse järgi;
mõned näited kilplasnaljades toimuvaist hüperlollustest, kilplasterminite seos kohanimedega;
luiskelood (*tall tales*), nende mõned sisulis-struktuurilised alaliigid (raamjutustused, Münchhauseni-tsükkel, jutud suurtest objektidest (ATU 1960 ja 1961);
jutud õnnelikust juhustest: nimetada paar tüüpilist temaatilist rühma.

6. Nn vormelijutud (slaidid 272–286):

nende paigutus ATU-tüüpi juturegistris, alaliigid, mõned näited; vormelijuttude žanriline ja huumorialane heterogeensus.

7. Huumoriteooriaist üldiselt (slaidid 148–160):

huumoriteooriate kolm traditsiooniliselt eristatavat põhiliiki; igaühe sisuline olemus; mispoolest halvustamis- ja leevendusteooriaid tänapäeval iganenuiks ja “pahadeks” loetakse?

inkongruentsi- ja vastuolu-rudimendid varasemate teoreetikute töödes (Kant, Schopenhauer, Bergson jt);

huumor kui kaheplaani tühendusega tekstide üks alaliik; 1960ndail aastail tehtud katsed taoliste tekstide ühtseks käsitlemiseks (Arthur Koestler, Algirdas Julien Greimas):

1970. aastate psühholoogide (Suls, Shultz jt) inkongruentsi – lahenduse teooriad.

8. Victor Raskini raamat “Semantic Mechanisms of Humor“ (slaidid 161–165 ning raamatu konspekt, eriti

<http://www.folklore.ee/~kriku/HUUMOR/raskin.htm#4>:

Raskini semantiline skriptikeskne teooria (*Semantic-Script Theory of Humor*): skripti ~ skeemi ~ freimi mõiste; Raskini teooria komponendid – põhihüpotees ja käsitlus naljast kui “mitte-heauskse” kommunikatsiooni ühest liigist; “bronhiaalse patsiendi” nalja lühianalüüs;

Grice'i maksimide oletatav modifitseerumine naljarääkimise situatsioonis; huumori sisulised põhiliigid, mida vaadeldakse raamatu II osas (ptk V–VII):

<http://www.folklore.ee/~kriku/HUUMOR/raskin.htm#5>

<http://www.folklore.ee/~kriku/HUUMOR/raskin.htm#6>

<http://www.folklore.ee/~kriku/HUUMOR/raskin.htm#7>

9. Salvatore Attardo verbaalse huumori üldteooria (GTVH) (slaidid 167–184):

nalja struktuuritasandeid määratlevad “teadmussressursid”, nende sisu ja hierarhiline järjestus;

nn loogilise mehhanismi komponendiga seotud problemaatika;

millist hüpooteesi GTVH kohta taotles testida Willibald Ruchi kontrollkatse?

folkloristlik “tervemõistuslik” oletus Ruchi katse osalise ebaõnnestumise põhjuste kohta.

10. Salvatore Attardo GTVH-järgsed naljamudelid: *Isotopy-Disjunction Model (IDM)* ja *Setup-Incongruity-Resolution* –mudel (SIR) (slaidid 185–203 ja 252–258):

IDM-mudel: selle olemus, teoreetilised eeskujud; *disjunktori* ja *konnektori* mõisted; referentsiaalsed ja verbaalsed naljad;

SIR-mudel kui GTVH- ja IDM-mudelite integratsiooni katse, selle loomise võimalikud motiivid;
mälusalvestiste kättesaadavuse probleem; *salientsuse* mõiste, selle erinevad mõtestused; sündmuste ja teadete informatiivsus / liiasus; Rachel Giora naljateooria, nn gradueeritud ja markeeritud informatiivsuse nõuded; erandlikud “pöörased” lähtesituatsioonid mustas huumoris, hullunaljades, seksteemalistes jm allegoorilistes naljades, agressiivseid eelootusi loovad ja nurjavad naljad;
loogilise mehhanismi samastamine Sulsi jt psühholoogide IRT-s figureerinud lahendusfaasiga, selle probleemsus.

11. Raskini ja Attardo inkongruentsiteooria praktilise rakendatavusega seonduvaid komplikatsioone (slaidid 207–220; 247–251):

võimetus paljudes naljades esinevate obligatoorsete stiiliregistrite ning visuaalsete ja kuuldeliste komponentide (sh žestide ja pantomiimi, intonatsiooni) paigutamiseks ja tähistamiseks;
probleemid skriptide lühida “pealkirjastamisega”, Raskini skriptid kui opositsioonipaarid vs. paaride informatiivsemat komponenti tähistavad sisumääratlused; “tegeliku” komponendi mitmetimõistetavus skriptipaaris ‘actual / non-actual’;
tegelaskuju tähistava termini *target* mõisteline ebamäärasus: puäntrepliigi ütleja või nalja pilkeobjekt? verbaalse duelli võitjat ~ vaimukat tegelast tähistava termini puudumine Attardo naljamudelites.

12. “Targa lolli” kuju rahvahuumoris Hodža Nasreddini näitel (slaidid 290–293; 298–361):

tegelaste “aksioloogilise märgi” ebamäärasus paljudes naljades;
Hodža Nasreddin kui “targa lolli” ~ antikangelase võrdkuju Ida rahvaste naljades: Nasreddini-juttude põhiteemad (Mihhail Haritonovi ja İlhan Başgözi järgi);
vanimate Nasreddini-tekstide räige ja obstsöönne mentaliteet, selle võimalikud sotsiaal-ajaloolised põhjused (Başgözi järgi); Nasreddini kui tegelaskuju retušeerimise ja tsenseerimise katsed (sufistlik süvamõtteleja, sotsiaalse õigluse eest võitleja jne);
puänteerituse / mittepuänteerituse probleem Nasreddini-juttudes.

13. Seksuaalhumor, selle põhiskriptid (slaidid 220–223 ja Raskini raamatu V ptk <http://www.folklore.ee/~kriku/HUUMOR/raskin.htm#5>):
obstsöönse ja mitteobstsöönse kaks vastandlikku suhestusviisi folklooris (naljades, mõistatustes, keerdküsimustes) (slaidid 259–270).

14. Etniline humor (slaidid 224–246; 294–295; 363–379; 396–404; Raskini raamatu VI ptk <http://www.folklore.ee/~kriku/HUUMOR/raskin.htm#6>):
etniliste naljade põhiskripid;

Christie Davies rumala ja kaval-riukliku tegelaskuju vahekordadest Lääne kaasaegseis etnilistes naljades; etniliste tegelaste sünonüümia; eestlase ja soomlase kui etniliste tüpaažide põhikarakteristikud vene kaasaegseis etnilistes naljades; AEGLUSE skripti seosed JUHMUSE, ASEKSUAALSUSE ja KEELEVÄÄNAMISE skriptidega; etniliste skriptide põimumine poliitiliste ja seksskriptidega; eesti etniliste naljade arengutrende viimase 120 aasta jooksul – tegelaskond, osakaal naljarepertuaaris jne (Liisi Laineste vaatlused Eiseni naljaraamatute, Viikbergi “Anekdoodiraamatu” ja “Delfi Naljalehe” põhjal); Liisi Laineste poleemika Christie Daviesega etnilise pilke suundade üle Lääne vs. sotsialistlike ja postsotsialistlike maade rahvahuumoris; tegelaskonna laienemine kui üldtendents kaasaja etnilistes naljades, globalisatsiooni ja subkultuuratsiooni vahekorrad tänapäeva etnilises jm rahvahuumoris.

15. Poliitiline huumor (slaidid 379–395; Raskini raamatu VII ptk

<http://www.folklore.ee/~kriku/HUUMOR/raskin.htm#7>

Poliitilise huumori põhiskriptid Raskini järgi; etniliste ja poliitiliste aspektide ühtesulamine sotsialismiperioodi naljades; Liisi Laineste poleemika Alexander Rose'iga selle üle, kas ja milliste (demokraatlike vs. totalitaristlike) ühiskondade poliitilistes naljades pilgatakse poliitiliste liidrite isikuomadusi ja/või poliitilis-majanduslikku režiimi kui sellist ja/või mõlemaid; Hruštšovi ja Brežnevi isiksused poliitiliste naljade inspiraatoritena; Brežnevi valitsemisaeg kui poliitiliste naljade “kuldajastu”; Nõukogude Eesti naljatradsiooni lühiiseloostus: venelane kui “Suur Vend”, poliitilis-etniline hübriidtegelane; vene laenude suur osakaal, nende makarooniline jutustamisviis.

16. Netinaljad (slaidid 406–435):

naljasaitide neli põhiliiki; netifolkloori teoreetilised suhted traditsioonilise suulise folklooriga, netinaljade folkloorsuskriteeriumide probleem; “Sünerkomi Jokebook” ja “Delfi Naljaleht”; Liisi Laineste statistilised vaatlused “Delfi Naljalehe” põhjal: päevakajaliste naljade ajadünaamika; naljade saatmise intensiivsus aastate, nädalapäevade ja kellaaegade lõikes; eri naljaliikide (etnilised, poliitilised, seksteemalised) ajadünaamika.